

НАПРЯМ 2. КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНА СПАДЩИНА КРАЇН АЗІАТСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОГО РЕГІОНУ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-18>

Барковський М. О.

аспірант

Інституту філософії імені Г. С. Сковороди

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

БУДДГАГГОСА І СУЧАСНА ГЕРМЕНЕВТИКА ТХЕРАВАДИ: ЯК КОМЕНТАР КОНСТРУЮЄ «ГОЛОС БУДДИ»

Проблематика авторитету та інтерпретації канонічного тексту належить до ключових для буддійських традицій, зокрема в контекстах, де канон не лише зберігається, а й постійно актуалізується в нормативних практиках навчання та медитації. У традиції тхеравади палійський канон розглядається як нормативний корпус «слів Будди» (палі: *buddhavacana*), однак у реальній освітній практиці він майже ніколи не функціонує ізольовано від коментарів. Звідси виникає напруження між уявною самодостатністю канону та фактичною залежністю тлумачення від коментаторських інструментів. Відповідно для аналізу сучасних інтерпретацій вчення тхеравади доцільним є вивчення не лише того, що зафіксовано в канонічних формулюваннях, а й усталених способів їх пояснення в межах традиції. У цьому контексті показовою є постать Буддгаггоси (*Buddhaghosa*, V ст.), чії праці, насамперед «Вісуддгімагга» (*Visuddhimagga*) [1], стали впливовим зразком систематизації та інтерпретаційного узгодження канонічних висловів у площинах доктрини й практики.

Ключова теза полягає в тому, що вплив Буддгаггоси на сучасні інтерпретації тхеравади виявляється насамперед у закріпленні моделі авторитетного тлумачення, у межах якої коментарна традиція функціонує як нормативний посередник між каноном, доктринальним формулюванням і практичним застосуванням. Іншими словами, значущість Буддгаггоси визначається не лише систематизацією вчення, а й стандартизацією способів надання канонічним висловам визначеного смислу в освітньо-практичному контексті.

Щоб уникнути анахронізмів, доцільним є обережне використання самої назви «тхеравада» (theravāda). Як зауважує Руперт Гетін (Rupert Gethin), у строгому значенні термін «тхеравада» передусім позначає ординаційну лінію, а не конфесійну опозицію «тхеравада» і «магаяна», унаслідок чого їх зіставлення є методологічно асиметричним [3, с. 2]. Тому приписування Буддагосі ролі «квінтесенційного тхеравадина», а «Вісуддгімагга» статусу тексту, який нібито задає рамки інтерпретації Тіпітаки (Tīpīṭaka) «до сьогодні», доцільно розглядати як результат пізнішого формування ідентичності тхеравади [3, с. 2–3]. У межах цих тез зазначене уточнення має принципове значення, оскільки предметом аналізу є не «винахід конфесії» або механічне «додавання доктрин», а процес набуття текстами Буддагоси культурно-нормативного статусу та їх перетворення на стандарт, через який канон пояснюється й узгоджується.

Сучасні дослідження коментаторського корпусу Буддагоси підкреслюють, що в культурі тхеравади коментар мислиться як легітимна форма розгортання канонічного смислу. Марія Гайм (Maria Heim) реконструює традиційний наратив, у якому Буддагоса після випробування отримує право редагувати й перекладати коментарі, а його працю старійшини визнають такою, що може сприйматися як рівнозначна за авторитетом канонічним текстам [4, с. 2]. Для аналітичних цілей вирішальним є не питання історичної достовірності цього наративу, а те, що в ньому фіксується нормативна логіка тлумачення. Коментар у такій логіці набуває підстав претендувати на авторитетність, оскільки подається як «правильний» спосіб розкриття смислу, який канон репрезентує у згорнутому вигляді.

У підході Марії Гайм можна виокремити три взаємопов'язані механізми, що пояснюють закріплення нормативного статусу коментаря. По-перше, канон осмислюється як принципово невичерпний корпус, смисловий потенціал якого не може бути вичерпаний жодною формулою. За цих умов завдання інтерпретатора полягає у виявленні «невимірності» слів Будди і формуванні моделі належного читача, тоді як коментар постає як дисциплінована техніка такого розкриття [4, с. 3]. По-друге, канонічні вислови розуміються не лише як сукупність завершених тверджень, а як чинник, що ініціює практики розуміння та прозріння з етично-нормативними і сотеріологічними цілями. Відповідно інтерпретація розглядається як елемент дисципліни, а не лише як інтелектуальна процедура [4, с. 3]. По-третє, можливість безперервного аналітичного розгортання тексту легітимується уявленням про всезнання Будди. У межах цієї логіки образ «океану методів» і «океану знання Будди» задає горизонт, за якого інтерпретація не передбачає принципової точки зупинки [4, с. 15]. У підсумку

авторитет коментаря вбудовується у відповідні уявлення про природу Будди та природу тексту, де канон постає як невичерпний ресурс смислу, а коментарна література як нормативний інструмент доступу до цієї невичерпності.

Сучасна дієвість цієї моделі простежується на рівні статусу, реценції та функції «Вісуддгімагга». У довідкових оглядах цей твір прямо характеризується як одна з найвпливовіших післяканонічних праць тхеравади та фактичний «довідник» традиції [5], що зумовлює його використання як опорного джерела для викладу «вчення тхеравади» як у середовищі практиків, так і в академічних описах. Водночас «Вісуддгімагга» не зводиться до «збірки доктрин», оскільки є текстом із власною логікою та специфічними прийомами добору й організації матеріалу. Зокрема Стівен Коллінз (Steven Collins) показує, що філософська буддологія розглядає цю працю як складний текстовий продукт із притаманними йому стратегіями аргументації та конструювання значень [2, с. 499–532]. На практичному рівні «Вісуддгімагга» підтримує освітній режим, у межах якого коментарна традиція закріплює інструменти пояснення, зокрема класифікації, розрізнення та контекстуальні правила застосування, через які канонічні фрагменти узгоджуються між собою.

Отже, вплив Буддгагоси на сучасні інтерпретації тхеравади доцільно описувати як вплив нормативної моделі тлумачення, що охоплює кілька взаємопов'язаних компонентів. По-перше, фіксується легітимація коментаря як авторитетного способу пояснення канону. По-друге, простежується культурне закріплення статусу Буддгагоси як інтерпретатора, що водночас потребує термінологічної обережності у використанні самого поняття «тхеравада». По-третє, визначається функціонування «Вісуддгімагга» як систематизувального каркаса традиції та як об'єкта сучасного академічного аналізу. У цьому сенсі вплив Буддгагоси полягає у встановленні стандарту, за яким тлумачення в межах традиції набуває авторитетності та практичної релевантності.

Література:

1. Buddhaghosa. The Visuddhi-Magga of Buddhaghosa / edited by C. A. F. Rhys Davids. London : Pali Text Society, 1975.
2. Collins, S. Remarks on the *Visuddhimagga*, and on its treatment of the Memory of Former Dwelling(s) (*pubbenivāsānussatiñāṇa*). *Journal of Indian Philosophy*. 2009. Vol. 37. P. 499–532.
3. Gethin, R. Was Buddhaghosa a Theravādin? Buddhist Identity in the Pali Commentaries and Chronicles. *How Theravāda is the Theravāda? Exploring Buddhist Identities* / ed. by P. Skilling, J. A. Carbine, C. Cicuzza,

S. Pakdeekham. Chiang Mai : Fragile Palm Leaves Foundation ; Silkworm Books, 2012. P. 1–66.

4. Heim, M. Voice of the Buddha: Buddhaghosa on the Immeasurable Words. New York, NY : Oxford University Press, 2018.

5. Heim, M. Visuddhimagga (Buddhaghosa). *Oxford Bibliographies: Buddhism*. Oxford University Press, URL: <https://www.oxfordbibliographies.com/abstract/document/obo-9780195393521/obo-9780195393521-0245.xml> (13.12.2025).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-585-6-19>

Ганус С. О.

*старший викладач кафедри модерної історії України
та зарубіжних країн
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

ДИПЛОМАТІЯ ОТЦІВ-ЄЗУЇТІВ НА ЕТАПІ ДИНАСТІЙНОГО ПЕРЕХОДУ В КИТАЇ У СЕРЕДИНІ XVII ст.

Отці-єзуїти, поширюючи християнство, не просто ретранслювали досягнення Заходу на Схід, а забезпечували багаторівневу міжцивілізаційну комунікацію, знайомлячи європейців зокрема й з надбаннями китайсько-конфуціанської цивілізації: науково-філософським знанням, етикою, способом життя та технологіями. Це взаємопізнання було прямим і закономірним результатом нетривіального розуміння єзуїтами їхніх завдань, провадження ними духовної місії через вивчення китайської культури та писемної традиції [11, с. 53].

Місіонерство включало збирання різнобічної верифікованої інформації про країну перебування у формі детальних звітів, листів, узагальнень. Це не лише продукт природної допитливості, а важливий елемент регулярної вертикальної та горизонтальної комунікації в умовах розгортання місіонерських осередків по всьому світу. Про кореспондентську систему засновники Товариства Ісуса подбали наперед, а VIII-й розділ орденської Конституції «*Допомагає об'єднати розсіяних членів з їхньою головою та між собою*» [4, р. 315–343]. Ця мережа була складовою ширшої структури католицького універсалізму, створеної церквою для поширення її впливу, включаючи терени позаєвропейські. Через різні суб'єкти та осередки присутності